

СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Формуємо колірні еталони

Ірина БАРБАШОВА, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, Бердянський державний педагогічний університет, Запорізька обл.

Доведено, що сенсорна інтеграція з довкіллям — головна умова повноцінного розвитку дитини від народження. У школі ж ефективність засвоєння учнями багатьох навчальних дисциплін теж залежить від уміння обстежувати предмети і явища та розрізняти їхні зовнішні властивості. Тож сенсорний розвиток залишається одним з пріоритетних завдань і в початкових класах.

З огляду на це редакція започатковує серію публікацій, покликаних допомогти педагогам правильно організувати відповідну роботу. В першій статті циклу розкрито зміст діяльності, спрямованої на розвиток зорового колірнього сприймання, та наведено зразки завдань для формування колірних еталонів.

З огляду на психологічні закономірності перцепції дітей 6–10 років і організаційно-методичні ресурси навчального процесу загальноосвітніх закладів I ступеня, сенсорний розвиток учнів початкової школи спрямовують на вдосконалення **зорового** (колірного і просторового), **слухового** (фонематичного і музичного), **дотикового** (фізико-механічного і просторового) сприймання, а в межах кожної модальності — за лініями *засвоєння сенсорних еталонів* (її реалізацію доцільно розпочати в 1-му класі) і *способів їх застосування в обстеженні навколишніх об'єктів* (2–4-й класи).

Колірні еталони:

зміст поняття і принципи класифікації

Еталони кольору — загальновизнані зразки кольорів і відношень між ними.

Сенсорні еталони — вироблені суспільством і засвоювані кожною людиною нормативні зразки чуттєвих властивостей та відношень предметів.

Принципи впорядкування колірних еталонів:

- **класифікація** (від *classis* — клас — сукупність предметів, що мають спільні ознаки, однакові якості; розряд, підрозділ);

- **серіація** (від *series* — ряд однорідних або споріднених за спільною ознакою предметів).

Система колірних тонів побудована за принципом класифікації й охоплює такі групи кольорів:

- ахроматичні та хроматичні;
- спектральні й неспектральні;
- основні та похідні;
- теплі й холодні;
- контрастні та споріднені;
- відтінки кожного колірному тону.

Система світлот* сформована за принципом *серіаційного ряду*: ахроматичного (чорний, темно-сірий, сірий, світло-сірий, білий) або хроматичного (темно-зелений, зелений, світло-зелений та у зворотному порядку).

Очевидно, що опанування дітьми системи колірних еталонів треба організувати у певній послідовності — від ознайомлення з класифікаційними підрозділами кольорових ознак до розкриття серіаційних відношень між ними.

За своєю сутністю колірні еталони є уявленнями, що зберігаються в пам'яті. Вони виникають унаслідок багаторазового обстеження реальних предметів, що є носіями певних колірних властивостей, і

* Світлота — ступінь наближеності кольору до білого.

поступово стають ідеальними образами, зафіксованими в нормативних словах — назвах кольорів і кольорових відтінків.

Формування еталонів кольору буде ефективним за умови маніпулювання учнів реальними предметами певного забарвлення з наступним переходом до суто перцептивного порівняння обстежуваних об'єктів, що здійснюється за словесним описом колірних якостей, тобто до зіставлення цілком уявних образів.

У методиці початкового навчання накопичено величезний потенціал розвитку зорового колірнього сприймання, який, проте, потребує певного доповнення. Таким доповненням можуть стати навчально-перцептивні завдання — вправи, задачі, запитання, — які педагог вводить у зміст уроків образотворчого мистецтва, трудового навчання, математики або позаурочних занять. Комбінування у роботі з першокласниками звичних, достатньо апробованих, і новостворених методичних ресурсів дасть змогу зберегти і водночас оновити традиційні шляхи вдосконалення колірнього чуття, перевівши їх у науково обґрунтовану площину.

Наведемо приклади навчальних завдань, спрямованих на формування колірних еталонів.

Завдання для формування колірних еталонів

Назви кольорів

Навчально-перцептивні дії: вибір об'єктів за назвою кольорів, називання кольорів об'єктів.

Обладнання: гірлянда (або її зображення) з прапорців фіолетового, оранжевого, синього (два об'єкти), червоного (три об'єкти), зеленого, чорного, жовтого (два об'єкти), білого, блакитного, сірого кольорів, розміщених так, щоб однакові не були поряд.

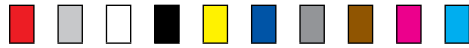
Методичні рекомендації. Вчитель просить дітей знайти прапорці названих кольорів: “Покажи прапорці оранжевого (блакитного, фіолетового) кольору”; “Полічи прапорці червоного (синього) кольору”; “Скільки в гірлянді жовтих (зелених) прапорців?”; пропонує школярам відповісти на запитання типу: “Якого кольору цей прапорець? А цей?”; послідовно назвати кольори прапорців від жовтого до жовтого, від синього до синього, всіх прапорців.

Ахроматичні й хроматичні кольори

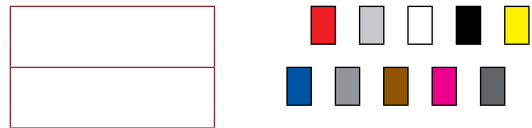
Навчально-перцептивні дії: класифікація кольорів на хроматичні й ахроматичні.

Обладнання: репродукції картин В. Ватагіна “Рись”, Я. Гніздовського “Кіт”, “Зебра”, Ю. Кулішенко “Культурна бабка”, “Літній букет”, таблиця “Хроматичні, ахроматичні кольори”, демонстраційні та індивідуальні

картки червоного, сірого (трьох відтінків), білого, чорного, жовтого, синього, коричневого, малинового кольорів; аркуші паперу, поділені горизонтальною лінією навпіл.

Методичні рекомендації. Після повідомлення дітям інформації про хроматичні й ахроматичні кольори, пояснення значення термінів “хромос” (колір), “ахроматичні”, “хроматичні”, організації споглядання репродукцій, аналізу таблиць і демонстраційних карток педагог пропонує “розселити” кольори у двоповерховому будиночку: на нижньому поверсі розмістити ахроматичні, на верхньому — хроматичні.

Варіанти виконання завдання:

I — учитель подає зразок виконання роботи, і діти продовжують працювати за цим орієнтиром;

II — педагог актуалізує знання учнів про різновиди кольорів за допомогою таблиці, потім прибирає її, а школярі виконують дію через 10–15 с після цього;

III — учитель формулює завдання словесно, і школярі оперують об'єктами без опори на наочність.

Спектральні й неспектральні кольори. Послідовність кольорів у спектрі

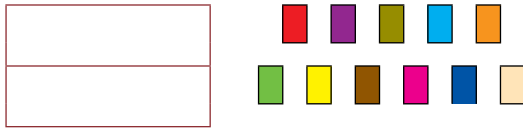
Навчально-перцептивні дії: класифікація хроматичних кольорів на спектральні й неспектральні, встановлення послідовності кольорів у спектрі.

Обладнання: репродукції картин Й. Краутена “Веселка”, А. Куїнджі “Веселка”, Г. Нісського “Веселка”, М. Сатарова “Веселка”, світлини і малюнки веселки, таблиця “Спектральні кольори”, демонстраційні та індивідуальні картки червоного, фіолетового, оливкового, блакитного, оранжевого, зеленого, жовтого, коричневого, малинового, синього, бежевого кольорів; аркуші паперу, поділені горизонтальною лінією навпіл.

Методичні рекомендації. Вчитель організовує обстеження і називання кольорів розміщених на дошці об'єктів, підсумовує: “Як назвати ці кольори одним словом?” (*Хроматичні*). Потім розповідає про велику кількість хроматичних кольорів і головні серед них — кольори сонячного спектра (веселки), або спектральні. На основі аналізу ілюстрацій підводить школярів до узагальненого уявлення про систему спектральних кольорів та послідовність їх взаємного розташування, пропонує “розселити” кольори у двоповерховому будиночку (на нижньому поверсі розмістити неспектральні, на верхньому — спектральні) й

упорядкувати їх у послідовності від червоного до фіолетового, промовляючи прислів'я “**Чапля осінь жде завзято, буде сани фарбувати**”.

Варіанти виконання завдання:

I — за наявним зразком;

II — на основі короткочасного споглядання зразка та з відстрочкою дії в часі;

III — за словесно сформульованим завданням, без опори на наочність.

Додатково можна запропонувати такі завдання: скласти веселку з кольорових смужок на контурному зображенні; виконати аплікацію “Веселка” або “Квітка-семицвітка”.

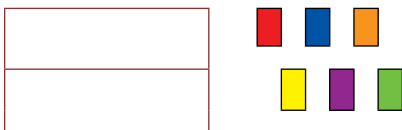
Основні та похідні кольори

Навчально-перцептивні дії: класифікація кольорів на основні й похідні, усвідомлення способу отримання похідних кольорів.

Обладнання: таблиці “Колірний круг” (шестиелементна модель), “Основні й похідні кольори”, демонстраційні та індивідуальні картки червоного, оранжевого, жовтого, зеленого, синього, фіолетового кольорів; аркуші паперу, поділені горизонтальною лінією навпіл, схеми отримання похідних кольорів.

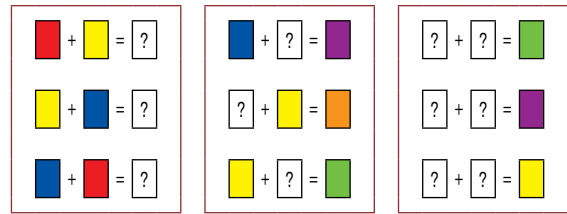
Методичні рекомендації. Педагог, презентуючи модель колірного круга, інформує, що вона відображає відношення між кольорами, наприклад, поділ їх на основні та похідні (змішані); розкриває значення понять “основні”, “похідні кольори”, пояснює принцип зображення цих кольорів на спектральному крузі (між двома основними кольорами розташований похідний); класифікує кольорові об’єкти, поділяючи їх на відповідні групи. Після цього вчитель пропонує виконати відоме дітям ігрове завдання — “розселити” кольори у двоповерховому будинку: на нижньому поверсі розмістити основні, на верхньому — похідні (за наявним або уявним зразком, словесно сформульованим завданням).

Після демонстрації вчителем способів отримання похідних кольорів і вправлення дітей у змішуванні фарб слід організувати розв’язування задач за схемами.

Спочатку слід здійснити аналіз умов і вимог задач. Для цього педагог ставить низку запитань:

— Який колір можна отримати, якщо змішати червону й жовту (жовту і синю, синю і зелену) фарби?

— Яку фарбу треба додати до синьої (жовтої), щоб одержати фіолетовий (зелений) колір?

— До якої фарби необхідно додати жовту, аби утворився оранжевий колір?

— Які дві фарби слід змішати для отримання зеленого (фіолетового, оранжевого) кольору?

Потім школярі самостійно закривають “віконця” зі знаком питання картками-відповідями.

Теплі й холодні кольори

Навчально-перцептивні дії: класифікація кольорів на теплі й холодні.

Обладнання: репродукції картин І. Айвазовського “Дев’ятий вал”, “Льодові гори в Антарктиді”, О. Ренуара “Корзина з квітами”, М. Періха “Гімалаї. Еверест”; таблиці “Колірний круг” (шестиелементна модель), “Теплі й холодні кольори”; демонстраційні та індивідуальні картки червоного, оранжевого, жовтого, зеленого, синього, фіолетового кольорів; аркуші паперу, поділені вертикальною лінією навпіл.

Методичні рекомендації. Вчитель, застосовуючи схему колірного круга, актуалізує знання учнів про його елементи. З цією метою проводить бесіду:

— Як назвати ці кольори одним словом? (*Хроматичні, спектральні*).

— З якими групами спектральних кольорів ми нещодавно ознайомилися? (*З основними та похідними*).

— Які кольори є основними (похідними)?

Після цього повідомляє про поділ кольорів спектра на теплі й холодні, розкриває значення понять “теплі”, “холодні кольори”, на основі аналізу ілюстрацій підводить дітей до висновку про існування двох систематичних груп кольорів (теплі: червоний, оранжевий, жовтий; холодні: зелений, синій, фіолетовий). Педагог пояснює принцип зображення цих кольорів на спектральному крузі (воно ніби ділиться навпіл: ліва частина — “холодна”, права — “тепла”); класифікує кольорові об’єкти, поділяючи їх на відповідні групи; пропонує дітям розмістити холодні кольори на аркуші зліва, теплі — справа.

Це завдання теж передбачає три варіанти виконання: за наявним або уявним зразком, словесно сформульованим завданням.

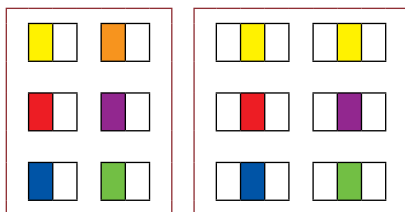
Варіанти додаткових завдань: скласти орнаменти з елементів теплої або холодної колірної гами; оздобити паперовий виріб (лічильний матеріал, вітальні листівки-аплікації, закладки-аплікації тощо) деталями, забарвленими у кольори зазначених груп.

Контрастні й споріднені кольори

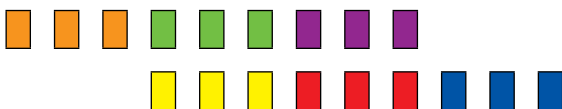
Навчально-перцептивні дії: класифікація кольорів на контрастні й споріднені.

Обладнання: репродукції картин І. Колісника “Соняшники”, “Жовтий натюрморт”, І. Остроухова “Золота осінь”, С. Шишка “Осінь над Дніпром”; таблиці “Колірний круг” (шестиелементна модель), “Контрастні кольори”; демонстраційні та індивідуальні (по три об’єкти) картки червоного, оранжевого, жовтого, зеленого, синього, фіолетового кольорів; аркуші паперу з контурними таблицями.

Методичні рекомендації. Педагог за допомогою схеми колірної гами закріплює знання хроматичних, спектральних, основних і похідних кольорів; розповідає про контрастні та споріднені кольори, пояснює принцип їх зображення на спектральному колі (контрастні займають протилежні позиції, не мають спільних складників; споріднені розміщуються поруч, мають спільні складники). Використовуючи репродукції картин, учитель доводить виразну відмінність контрастних і поступовий перехід одне в одного споріднених кольорів. Розкриває поняття “контрастні”, “споріднені кольори”; об’єднує кольорові об’єкти спочатку в контрастні пари, потім — у споріднені групи; організовує вправління першокласників у добір зазначених колірних сполучень (за наявним, уявним зразком, словесно сформульованим завданням):

Контрастні Споріднені

Як додаткові можна запропонувати учням такі завдання: створити декоративну композицію “Квітуха галлявина”; набори “квітів”, “метеликів”, виготовлених у техніці витинанки (розеткової, симетричної) з паперу контрастної або спорідненої колірної гами.

Відтінки кольорів за світлотою

Навчально-перцептивні дії: вибір відтінків названих кольорів, називання відтінків кольорів, серіація відтінків кольорів у порядку спадання і зростання світлоти, усвідомлення способу отримання розбілених і затемнених кольорів.

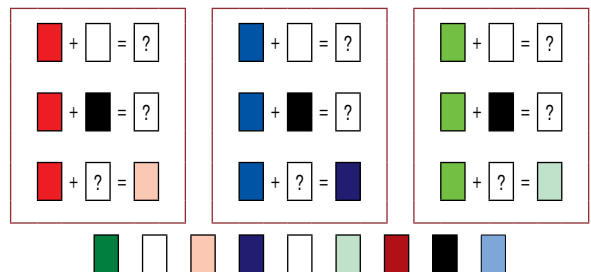
Обладнання: таблиця “Колірний тон. Світлота”, комплекти демонстраційних та індивідуальних карток червоного, синього, зеленого кольорів (трьох відтінків кожного); схеми отримання відтінків кольорів за світлотою.

Методичні рекомендації. Вчитель повідомляє, що кольори мають світлі та темні відтінки, споріднені між собою; впорядковує відтінки червоного кольору від найсвітлішого до найтемнішого, відтінки синього — від найтемнішого до найсвітлішого, зеленого — так, аби найсвітліший (найтемніший) був розташований між двома іншими. Учні розглядають пропоновані набори карток, педагог допомагає їм запам’ятати назви відтінків кожного кольору і зрозуміти принцип упорядкування відтінків за світлотою:

- Порівняйте відтінки між собою. Який з них найсвітліший?
- Який відтінок найтемніший?
- Яку позицію займає відтінок середньої світлоти?
- Який цей відтінок порівняно з іншими? А цей?

Після такої попередньої роботи педагог ставить дітям завдання розмістити колірні відтінки в заданому порядку (за наявним, уявним зразком, словесно сформульованим завданням), пояснює і демонструє прийоми розбілення й затемнення кольору, організовує вправління учнів у змішуванні відповідних фарб, запам’ятовування способів отримання відтінків кольорів за світлотою шляхом розв’язання задач за схемами:

Аналіз умов і вимог задач здійснюється за допомогою запитань:

- Який відтінок отримаємо, якщо до червоної (синьої, зеленої) фарби додамо білу? А якщо чорну?
- Яку фарбу треба додати до червоного (зеленого) кольору, щоб отримати світлий, розбілений відтінок?
- Яку фарбу треба додати до синього кольору для отримання затемненого відтінку?

На наступному етапі учні закривають “віконця” зі знаками питання картками-відповідями. ●